

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Педагогічний факультет

Кафедра педагогіки, психології дошкільної та початкової освіти

РЕАЛІЗАЦІЯ ІДЕЙ

**В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО У ВИХОВАННІ ОСОБИСТОСТІ
МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА**

**Кваліфікаційна робота (проект)
на здобуття ступеня вищої освіти “бакалавр”**

Виконав: студент 221 групи

Спеціальності 013 Початкова освіта

Освітньо-професійної (наукової)

програми 013 «Початкова освіта»

Іваницька Олена Русланівна

Керівник д.пед.н., професор Андрієвський Б.М.

Рецензент вчитель початкових класів вищої

категорії, вчитель-методист Чорнобаївського

ліцею Воронова Л.М.

Херсон – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 Педагогічна спадщина Василя Сухомлинського як джерело виховних ідей	
1.1. Ідеї В.Сухомлинського в Концепції Нової української школи	5
1.2. Педагогіка партнерства в спадщині В.Сухомлинського	9
РОЗДІЛ 2 Впровадження ідей В.Сухомлинського в практику початкової освіти	
2.1. Збагачення психологічної освіти педагогів початкової школи ідеями В.Сухомлинського	14
2.2. Сутність педагогічних нововведень В.Сухомлинського в практику початкової школи	17
ВИСНОВКИ	22
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	24
ДОДАТОК А	29

ВСТУП

В умовах глобальних змін в світі, посилення інтеграційних процесів, перед нашою державою виникає потреба в модернізації освіти. У законах України «Про освіту» (2004), «Про вищу освіту» (2014), у Національній стратегії розвитку освіти України на 2012-2021 роки (2013), Концепція Нової української школи (2018) окреслені пріоритети нової національної парадигми.

Однак, слід зауважити: здобутки педагогів минулого – є вагомим чинником осмислення сучасних освітніх нововведень і підґрунтям для багатьох досліджень.

Педагогічна спадщина Василя Сухомлинського відповідає загальнолюдським цінностям, спирається на українську етнопедагогіку. В.Сухомлинський створив наукову концепцію формування досконалої особистості, де гуманне ставлення до людини, національна спрямованість та етнізація виховання, духовність, національні та загальнолюдські цінності, пріоритетність знань, шанування рідного слова, створення ситуації успіху, є пріоритетами виховання.

До вивчення педагогічної концепції Василя Сухомлинського звертаються багато дослідників, які проаналізували його гуманістичні ідеї, принципи виховання дітей. Наприклад, філософську систему педагога досліджували Г.Сагач, О.Сухомлинська; методичну систему вивчення мови – Л.Березівська, М.Вашуленко; взаємодію людини і соціуму вивчав В.Кремень; філософію дитинства – М.Антонець; педагогічну та виховну системи – І.Добрянський, В.Федяєва; духовний розвиток особистості вивчали І.Бех, Н.Дичок тощо.

Починаючи з кінця пришлого століття з'явився новий напрям в історії світової педагогіки – «сухомлиністика». Вчені багатьох країн вивчають досвід педагога-гуманіста. Василь Сухомлинський належить до тих педагогів-дослідників, які розробили і обґрунтували ідею розвитку педагогічної науки.

Актуальність втілення педагогічних ідей В.Сухомлинського, зокрема, орієнтація на особистість школяра, природо відповідність, взаємодія школи та сім'ї, професійна майстерність вчителя тощо, залишається беззаперечною в умовах стандартизації початкової освіти. В сучасних умовах творча думка вченого набуває актуальності як у підходах до побудови та наповнення змісту навчання, так і його гуманістичного спрямування, що передбачає усвідомлення цінності особистості дитини в даному процесі, його залежності від індивідуальних особливостей тощо. Для освітнього процесу початкової школи це є новим викликом, поштовхом до переосмислення та впровадження в сучасну педагогічну практику.

Відповідно до вищезазначеного нами сформульовано тему дослідження **«Реалізація ідей В.О.**

Сухомлинського у виховання особистості молодшого школяра».

Мета дослідження – аналіз педагогічних ідей Василя Сухомлинського, які реалізуються в сучасній початковій школі.

Відповідно до мети визначено завдання дослідження:

1. Проаналізувати основні положення Концепції Нової української школи з метою визначення ступеню втілення ідей В.Сухомлинського.
2. Схарактеризувати особливості педагогічних ідей В.Сухомлинського у практиці початкової школи

Об'єкт дослідження – науково-педагогічної спадщини Василя Сухомлинського.

Предмет дослідження – ідей педагога-дослідника В.Сухомлинського в практиці початкової школи.

Основними **методами дослідження** є аналіз психолого-педагогічної літератури, узагальнення інформації, спостереження.

Робота складається з вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1 Педагогічна спадщина Василя Сухомлинського як джерело виховних ідей

1.1. Ідеї В.Сухомлинського в Концепції Нової української школи

Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується оновленням змісту і засобів навчання, створенням оптимальних умов для розвитку кожної дитини. «Саме початкова школа має стати осередком формування активного громадянина з високим рівнем свідомості, творчої активності, відповідальності, який керується у своїй діяльності і поведінці гуманістичними цінностями» [15]. В дослідженні ми підтримуємо думку науковців, що «гуманізм – це історично змінювана система поглядів, що визнає цінність людини як особистості, її право на свободу, щастя, розвиток і виявлення своїх здібностей, що вважає благо людини критерієм оцінки соціальних інститутів, а принципи рівності, справедливості, людяності бажаною нормою стосунків між людьми» [7; 39].

Гуманістичне виховання організацію відповідної системи виховних заходів як в урочний, так і в позаурочний час. У такій системі відбувається формування активного та свідомого громадянина з формованою ціннісною основою.

Грунтуючись на багато віковому досвіді мислителів-гуманістів минулого, В.Сухомлинський сформулював педагогічну концепцію, яка має загальнолюдський характер, спирається на об'єктивні закони і закономірності. Основними ідеями даної концепції широко представлені в його наукових працях, зокрема: любов до дитини, розвиток творчості в умовах колективної співдружності на основі етико-естетичних цінностей, інтересів, потреб; культ природи; розробка демократичних педагогічних засобів і методів навчання й виховання; підтримка індивідуальності розвитку дитини; розвиток ідей «радість пізнання»; демократизація структури управління освітнім процесом в школі.

Гуманістичною педагогікою обґрунтовуються принципи спільної роботи школи та родини. В дослідженнях В.Сухомлинського можна прослідкувати важливість того, що «сім'я відіграє пріоритетне значення у становленні особистості й суспільства в цілому, впливає на розвиток фізичного і духовного рівня дитини. Принцип громадськості полягає в усвідомленні педагогами і батьками місця кожної сім'ї у суспільно-державній системі, принцип демократизму ґрунтується на встановленні партнерських взаємин між школою і сім'єю у вихованні дітей; принцип гуманізації взаємин педагогів і батьків» [21].

Практично всі перераховані напрями досліджень великого педагога реалізувалися в Концепції Нової української школи, яка орієнтовна на принцип дитиноцентризму, де характерним є те, що дитина стоїть у центрі освітнього процесу. «У педагогічній системі В.Сухомлинського, особистість учня займає центральне місце. Дитина – це індивід, з живими думками і почуттями, який не «вчиться на дорослого», а живе цікавим, своїм повноцінним життям. Кожна дитина – це цілий світ, що не відкритий і не досліджений» [33]. Вчений був впевненим, що педагог має допомагати кожному учневі розкрити свої творчі можливості.

Основною умовою організації такої допомоги має бути створення навчального, розвивального середовища.

«Освітнє середовище – це сукупність об'єктивних зовнішніх умов, факторів, соціальних об'єктів, необхідних для успішного функціонування освіти. Поняття освітнього середовища можна розглядати з позицій суб'єкта та об'єкта навчальної діяльності, а саме: – освітнє середовище (з позиції суб'єкта) – це система впливів і умов формування особистості, а також можливостей для її розвитку, які містяться в соціальному і просторово-предметному оточенні – освітнє середовище (з позицій об'єкта) – це сукупність об'єктивних зовнішніх умов, факторів, соціальних об'єктів, необхідних для успішного функціонування освіти» [19].

Освітнє середовище початкової школи має відповідати конкретним вимогам: бути безпечним місцем для дітей, відповідати вимогам щодо більшості навчальних видів діяльності. Нове освітнє середовище за концепцією НУШ – «це сучасний простір, сукупність умов, засобів і технологій для комфортного навчання учнів, учителів і самих батьків» [41].

Середовищний підхід схарактеризовано В.Сухомлинським, як комплекс взаємопов'язаних компонентів. Такого підходу вимагає нинішня реальність. Сучасний світ є багатоаспектним, мінливим і плинним, «крім того, з кожним днем дедалі більшого значення набуває віртуальна сфера, куди входять телекомунікаційні технології (віртуальна комунікація). Концепція сучасної освіти передбачає розвиток компетентностей учнів у всіх цих середовищах» [12]. Саме «педагоги можуть і мають вибудувати освітньо-виховний процес так, щоб навчити молоде покоління володіти засобами, адекватними цим середовищам, навчити «співробітництва» з ними відповідно до вікових та індивідуальних особливостей дитини» [12].

Таким середовищем В.Сухомлинський вважав природу, як основний виховний засіб. Педагог зауважував, що його «дуже непокоїла байдужість окремих дітей до живого і прекрасного в навколишньому світі, тривожили вчинки, що свідчать про незрозумілу, на перший погляд, дитячу жорстокість» [36, с.55]. В.Сухомлинський писав, що «...багаторічний досвід навчально-виховної роботи переконує, що природа не тільки об'єкт пізнання, не тільки сфера активної діяльності наших вихованців, а й частинка їх буття, взаємовідносин, всього ладу їх життя» [32, с.536].

Пізнання природи, організація толерантних відносин всіх учасників освітнього процесу вимагає прояву адекватних діям емоцій. «Навчання без розвитку емоційної складової інтелекту може викликати складнощі у побудові взаємин, розумінні власних потреб і бажань, визначенні свого місця в соціумі. Тому в освітній реформі Нової української школи багато уваги приділяється розвитку м'яких навичок (soft skills) школярів – соціальних і комунікативних компетентностей. Новий фокус школи – навчити учнів

будувати ефективні відносини, розуміти власні емоції» [9]. «Молодший шкільний вік – сприятливий період для розвитку емоційної сфери, культури почуттів особистості. Підвищена чутливість, тобто, сенситивність молодших учнів, зумовлена художнім типом їхньої особистості, для якої характерні: схильність до естетичної та художньої діяльності; вразливість, емоційність, образність сприймання, тобто, якості, властиві діячам мистецтв і талановитим читачам, глядачам, слухачам музики» [27, с. 14].

В умовах реалізації концепції Нової української школи слід розвивати емоційний інтелект молодших школярів. Обґрунтовується така теза тим, що навчання в початковій школі для учнів є синзетивним за своєю суттю, а емоційний інтелект є інтегративним явищем яке дозволяє ефективно комунікувати та з розумінням ставитися до емоцій інших. Також розвиток емоційного інтелекту дозволяє організовувати комунікацію на рівні діалогу та полілогу, що є важливим для формування основних компетентностей молодших школярів.

У працях В.Сухомлинського можна знайти чимало обґрунтувань і описів методики багатогранного підходу до дитини, як в аспекті її розумового розвитку, так і психічного та фізичного станів. «Він не розглядав дитину лише як учня, а ставився до неї як до гідної поваги і підтримки особистості в усіх її соціальних виявах. У суспільстві починають дедалі більше утверджуватись реалістичні цінності, і серед цих цінностей перші місця мають посідати цінності знання, освіти, значущість кожної людини» [37].

Таким чином, ключові ідеї видатного українського педагога-гуманіста Василя Сухомлинського покладено в основу Концепції нової української школи (Рисунок 1.1.).

Рисунок 1.1. Формула Нової української школи

Так можна констатувати: основні компоненти формули Нової української школи базуються на ідеях Василя Сухомлинського, зокрема: оновлений зміст освіти засновано на формуванні компетентностей, які є необхідними й обов'язковими для успішної самореалізації особистості; виховання, яке базується на цінностях; педагогіка партнерства (учні, батьки, вчитель); освіта орієнтована на потреби учня в процесі розвивального навчання; створення сучасного освітнього середовища, яке забезпечить необхідні умови, засоби і технології для навчання учнів.

1.2. Педагогіка партнерства в спадщині В.Сухомлинського

Головна мета сучасної початкової школи полягає у створенні відповідної системи навчання, яка б забезпечувала освітні потреби кожного учня з урахуванням нахилів, інтересів та можливостей.

«Але зараз навчальний процес у школі зберігає невирішеними протиріччя між зростаючими вимогами суспільства до процесу навчання і загальним станом цього процесу, який потребує постійного вдосконалення;

між досягнутим учнями рівнем знань, умінь та навичок і знаннями, вміннями й навичками, необхідними для розв'язання поставлених перед ними нових завдань; між фронтальним викладом матеріалу й індивідуальним характером його засвоєння; між розумінням матеріалу вчителем і учнями; між теоретичними знаннями й вміннями використовувати їх на практиці та інші. Коли ми говоримо про навчальний процес, то маємо на увазі тісну взаємодію учителя й учня, яка відбувається на уроці. Тому ми вважаємо, що ефективність навчання залежить саме від таких чинників» [37].

Концепцією Нової української школи передбачено, як обов'язків компонент освіти, перехід до педагогіки партнерства. Процес гуманізації взаємодії учня й вчителя на сьогодні є головним чинником демократизації і гуманізації шкільної освіти.

Осмислення сутності гуманної взаємодії відбувалося на всіх етапах становлення людської думки. У вітчизняній науці ідеї гуманної взаємодії учня та вчителя ґрунтуються на дослідженнях К.Ушинського, В.Сухомлинського та інших, а також сучасних науковців Ш.Амонашвілі, І.Зязюна, О.Савченко та ін..

Як відомо, взаємодія є однією з базових філософських категорій. «Це феномен зв'язку, впливу, переходу, розвитку різних об'єктів під впливом взаємної дії один на одного, на інші об'єкти, тобто, є вихідною, базовою категорією» [18].

Триєдине комплексне і взаємозалежне спілкування, співпраця є основою педагогіки партнерства. За В.Сухомлинським різновидом партнерства є процес взаємодії всіх суб'єктів освітнього процесу.

«Партнерство – це, перш за все, повага до особистості; доброзичливість, довіра у відносинах; діалог, взаємодія, взаємоповага; розподілене лідерство (активність, право вибору та відповідальність, вміння приймати рішення); що будуються на загальних принципах (рівність сторін, добровільність прийняття зобов'язань, обов'язковість виконання домовленостей)» [4].

Аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчує «...особливою формою взаємодії є педагогічна, тобто взаємодія того, хто навчає (педагога) і того, хто вчиться (учня), які спілкуються між собою, включаються в складну систему взаємодії в освітньому процесі, що реалізується всередині освітньої системи» [11]. У той же час, «В.Сухомлинський першим у вітчизняній педагогіці розпочав організацію педагогічного просвітництва батьків. Важливого значення науковець надавав «родинно-шкільному вихованню, маючи переконання, що батьки повинні стати помічниками вчителів. В.Сухомлинський довів, що навчання ґрунтується на партнерстві між учнем, учителем і батьками» [34, с. 87].

Концепція Нової української школи ґрунтується на якісно новому рівні побудови взаємовідносин між педагогами та учнями, їхніми батьками та громадськістю. Така взаємодія має бути організована на засадах партнерства та співтворчості. «А це передбачає стимулювання позитивних інтелектуальних почуттів, вибору учнями навчальних завдань та спонукання їх до самооцінки, самопізнання і самовдосконалення в різних видах діяльності. Партнерство – взаємодія, в якій цілі і інтереси учасників збігаються або досягнення цілей одних учасників можливо лише через забезпечення інтересів і прагнень інших учасників. Партнерські взаємини молодших школярів з однолітками – це певний рівень відносин між молодшими школярами, що характеризується умінням домовлятися з однолітками, умінням почути іншу точку зору, навіть якщо вона розходиться зі своєю власною, умінням поставити спільну мету загальної роботи та отримати результат спільної діяльності» [1].

У свій час, оприлюднена ідея В.Сухомлинського про зближення школи та родини викликала багато відгуків. У ряді статей, зокрема «Слово до батьків», він пропагував ідею педагогічної відповідальності в родині. Він писав: «Батьківська педагогіка – це, на мій погляд, педагогічна освіта батьків і матерів, освіта тих, кому завтра бути батьками й матерями!» [30, с. 38].

Аналізуючи поради В.Сухомлинського зробимо висновок: особливість партнерства криється у взаємодії. «Очевидне значення педагогічної взаємодії полягає у тому, що якими б далекими від сучасного життя не були наукові істини, які розкриваються перед учнями у процесі навчання (наприклад, нескінченність світу в просторі і часі, можливість розумного життя на інших планетах), їх інтелектуальну діяльність треба спрямувати так, щоб знання матеріалу відповідало їхнім інтересам» [31].

Гуманістична позиція В.Сухомлинського виявила у його ставленні до сім'ї. «У багатьох творах він доводить, як розвиток особистості залежить від батька і матері, як пізнаються людські стосунки і суспільне оточення на прикладі батьків» [6].

«Визначаючи мету, зміст і методи сімейного виховання та навчання В.Сухомлинський виходив із того, що виховання дітей у сім'ї відповідає: природі дитини; єдиним педагогічним вимогам до сім'ї; відповідній психолого-педагогічній підготовці батьків; єдності вимог сім'ї, школи, громадськості; повазі до особистості дитини у поєднанні із психолого-педагогічним обґрунтуванням вимогливості; вихованню в колективі; педагогічному стимулюванню саморозвитку дитини; вихованню красою; урахуванню вікових та індивідуальних особливостей учнів» [17].

Оптимальним варіантом розвитку партнерських взаємин у початковій школі є позаурочна робота, яка спрямована на забезпечення умов розвитку співробітництва. «Беручи до уваги інтереси учнів, враховуючи вікові особливості та специфічні можливості позаурочної роботи, у практиці педагогічної діяльності В.Сухомлинського було створено різні форми шкільних об'єднань, в яких вирішувалися такі завдання: підтримка та розвиток інтересів учнів до природного середовища, заохочення їх до творчого самовдосконалення; створення соціально-педагогічних та психолого-педагогічних умов, сприятливих для набуття учнями знань, практичних умінь і навичок поведінки та діяльності в природі; виховання естетичних смаків, збагачення культурними цінностями українського народу;

організація дозвілля з урахуванням інтересів дітей на основі їх ініціативи і самодіяльності» [5, с.18].

Отже сучасна освіта вимагає впровадження педагогіки партнерства, нової педагогічної етики, визначальними рисами яких є взаєморозуміння, взаємоповага та творча співпраця всіх учасників взаємодії. Педагогіка партнерства утворює особистісне спілкування, зумовлює використання діалогів, включає спеціально сконструйовані ситуації вибору, авансування успіху, самооцінки, самопізнання. Використання багатющої педагогічної спадщини В.Сухомлинського у відповідності до сучасних реалій дасть змогу забезпечити реалізацію провідних принципів педагогіки партнерства.

РОЗДІЛ 2 Впровадження ідей В.Сухомлинського в практику початкової освіти

2.1. Збагачення психологічної освіти педагогів початкової школи ідеями В.Сухомлинського

Упровадження ідей Концепції Нової української школи актуалізує проблему розвитку особистості учня, зокрема його творчих здібностей, формуванні вмінь і бажань учитися, створення умов для самовираження в різних видах діяльності. Зазвичай у початковій школі діти лише вчать оцінювати світ, тому завдання дорослих – допомагати говорити про думки та почуття, вчитися рефлексувати. Формування особистості сучасного молодшого школяра та її становлення відбувається в освітньому процесі за відповідних умов (Рисунок 1.2.).

Рисунок 1.2. Умови формування особистості молодшого школяра

Усім цим умовам відповідають креативні технології, які відносять до інноваційних.

Видатний педагог виділяв дванадцять комплексних умінь, які вважав найбільш вагомими у формування основного вміння учитися. «Це уміння спостерігати, думати, які містять у собі різні складові цього процесу (зіставляти, знаходити вузлики запитань, знаходити невідоме тощо). І дуже важливе – це блок інтелектуальних почуттів. Без інтелектуальних почуттів не може бути повноцінного навчання. Це і здивування, і радість, і вольове уміння долати труднощі на цьому шляху тощо» [35, с. 506].

Науковець стверджував, «що у дитини бажання навчатися ніколи не з'явиться, якщо нові знання залишаються на рівні повідомлення і не переростають у способи їх застосування, не будуть переживатися як радість, честь, багатство і гідність особистості» [24]. Також цікавими, на наш погляд, є положення, які співзвучні з особистісно орієнтованим навчанням.

Цікавим для педагогіки і психології є розроблений В.Сухомлинським особистісно-соціальний підхід, який є сукупністю індивідуального, природного і суспільного в людині.

Особливим внеском у вивчення спадщини В.Сухомлинського зроблено М.Марисинець. Вона обґрунтувала свої висновки з вивчення проблеми реалізації рефлексії у освітньому процесі. Зокрема вона стверджує, «...що у педагогічних працях педагога ми не знаходимо вживання поняття «рефлексія», однак його зміст наскрізно пройнятий рефлексивними роздумами, проєкціями, варіативністю розв'язання навчальних та життєвих ситуацій. Відверто й щиро Василь Олександрович застосовуючи різні типи рефлексії оприлюднює свої внутрішні міркування, ділиться враженнями про пережиті спільно з вихованцями миттєвостями успіху (особистісна рефлексія), про спілкування з колегами, особливо молодими (професійна рефлексія), про вдосконалення (покращення) навчального й виховного процесу, пошук найбільш оптимальних засобів навчання (творча, управлінська рефлексія). Обраний ним стиль викладу звернений до читача,

якого педагог залучає до аналітичного проникнення у світ своїх думок і світ дитинства (когнітивна, процесуальна рефлексія)» [14].

Практично всі твори видатного педагога наповнені популярними в сучасній педагогіці та психології ідеями позитивної «Я-концепції». Зокрема, значну увагу він приділяв створенню ситуації успіху в розвитку дитини, у формуванні її само становлення. Важливим, на його думку, є визначити роль самооцінки в реалізації дитини, формувати в неї адекватну самооцінку.

«Педагог уважав, що педагогічна мудрість полягає в тому, щоб дитина ніколи не втрачала віру у свої сили, ніколи не відчула, що в неї нічого не виходить. Неоціненими для сучасних педагогів є розроблені Василем Олександровичем основи мотивації учнів до навчальної діяльності, самовиховання і саморозвитку» [22].

В.Сухомлинський надавав ключову роль вивченню вікових особливостей учнів, наголошував на врахуванні вчителем індивідуального темпу розвитку кожної дитини. Концепція Нової української школи передбачає перехід від знаннєвої системи освіти до компетентнісної. Видатний педагог дивлячись у майбутнє «радив не обтяжувати дитину лавиною знань про предмет, а вміти відкрити перед нею в навколишньому світі щось одне, але так, щоб залишилось щось недомовлене, щоб дитині захотілося ще і ще повернутися до того, про що вона дізналася» [22].

Психологічний аспект спадщини В.Сухомлинського включає його цінні настанови в організації освітнього процесу та навчання дітей із заниженою здатністю до навчання.

«Особливої уваги ці поради набувають у процесі навчання дітей з психофізичними порушеннями (аутизм, затримка психічного розвитку, розумова відсталість), які мають знижену здатність до навчання: сповільнену реакцію на зовнішні подразники, проблеми у запам'ятовуванні та відтворенні навчального матеріалу, швидку втомлюваність, неможливість тривалий час зосереджувати свою увагу на певному виді роботи, розподіляти увагу, переключати та концентрувати її. Вибір форм, способів, методів і засобів

навчання у відповідності з індивідуальними особливостями особистості, є передумовою успішного навчання дитини з особливими освітніми потребами в закладі середньої освіти» [3].

2.2. Сутність педагогічних нововведень В.Сухомлинського в практику початкової школи

На сучасному етапі модернізації початкової освіти напрацювання та педагогічний досвід видатного педагога Василя Сухомлинського набувають особливих ознак. Стандартизація початкової освіти вимагає постійного удосконалення змісту, форм і засобів навчання молодших школярів. Всі зміни спрямовано на врахування потреб, здібностей і психологічних властивостей учнів.

Застосування інноваційних технологій навчання і виховання дає можливість побудувати освітній процес з орієнтацією на якість формування основних компетентностей молодших школярів. Важливим в умовах реалізації Концепції нової української школи є відповідальність за результати навчання як учителя, так і учнів, і батьків.

Цікавим для нашого дослідження було те, що «Сухомлинський прагнув знайти таке поєднання теорії і практики, яке б найповніше відповідало вимогам підростаючого покоління. Він завжди говорив, що без знань, які були досягнуті протягом багатьох років, без осмислення та використання теоретичної спадщини неможлива висока культура педагогічної праці. Осягаючи та переосмислюючи вже відоме, педагог боровся за утвердження й розвиток нового, інноваційного. Хоча в його педагогічному досвіді термін «інновація» не зустрічається, однак уся багаторічна педагогічна діяльність В. Сухомлинського була наповнена інноваційним змістом ідей, пошуком їхнього впровадження» [8].

Застосування інноваційних прийомів задекларовано в програмах НУШ. Кожний з авторів програм (О.Савченко, Р.Шиян) чітко усвідомлював те, що в

освітньому процесі вчитель не може давати учням знання в готовому вигляді, а має так організувати пізнавальну діяльність, де учні проявляють високий рівень самостійності, активного пошуку, використовують елементи досліджень тощо. Навчання має носити проблемний характер, показувати високий рівень самостійності виконання учнями різноманітних розумових операцій, таких як синтез, аналіз, узагальнення, класифікація.

«Інноваційна діяльність, будучи складним та багатоплановим феноменом, своїм змістом охоплює процес взаємодії індивідів, спрямований на розвиток, перетворення об'єкта, на переведення його в якісно новий стан; системну діяльність щодо створення, освоєння та застосування нових засобів; особливий вид творчої діяльності, що об'єднує різноманітні операції та дії, спрямовані на одержання нових знань, технологій, систем» [40]. Усі ці вияви характеризують інноваційну діяльність у педагогічній сфері.

У реалізації інноватики в початковій школі з'явився новий метод розвитку критичного мислення. В.Сухомлинський прогнозував такі вимоги до педагогів, які будуть формувати особистість людини третього тисячоліття, людини мислячої в тому числі і критично. «Цінні ідеї В.О. Сухомлинського щодо формування критично мислячої особистості знаходимо і у діяльності організованих ним вечорів Юних мислителів, де в дискусіях на рівних брали участь вчителі та учні. Вечори Юних мислителів давали можливість учневі аналізувати життєві явища та ситуації, оцінювати власну думку та думку інших, відстоювати свої погляди» [16].

Як відомо, у молодшому шкільному віці навички навчальної діяльності тільки починають формуватися. Тому організація навчання має враховувати інтереси і можливості кожного учня. Таким чином, вкрай важливим є застосування у початковій школі технології створення ситуації успіху.

Повноцінна реалізація соціально-педагогічних функцій початкового навчання, що, «вирішуючи низку складних специфічних проблем, покликане створити надійну основу успішного навчання школярів на наступних етапах освіти, – значуще завдання, оскільки кожна стадія розвитку особистості

характеризується своїми психологічними новоутвореннями, які, включаючись до складу генетично більш пізніх стадій, не розчиняються в них, а навпаки, суттєво збагачуються, оскільки нова, більш складна система наділяє їх системною якістю...» [38].

На наш погляд, цікавими для осмислення спадщини В.Сухомлинського є дослідження С.Цибульської [42].

Таблиця 2.1.

Загальна схема завдань технології і методики організації освітнього процесу на ідеях гуманізму В.Сухомлинського (за С.Цибульською)

	Педагогічні завдання	Навчальні завдання
Завдання спрямовані на розвиток інтелектуальної сфери	Розвиток творчого мислення	<p>Навчати:</p> <p>Знаходити способи розв'язання; Обирати способи із запропонованих; Формулювати запитання; Планувати дії; Перевіряти результати; Оцінювати</p>
		<p>Розвивати:</p> <p>Кмітливість Критичність Самотійність</p>
	Розвивати пізнавальне мислення	<p>Навчати:</p> <p>Знаходити декілька варіантів рішень; Контролювати свою поведінку; Аналізувати; Узагальнювати; Розмірковувати; Логічно мислити</p>
		<p>Розвивати:</p> <p>Пам'ять Уяву Увагу Сприйняття</p>
	Розвивати	Навчати:

	пізнавальні і навчальні вміння	Ставити запитання; Формулювати відповідь; Робити висновки; Висловлювати думку; Швидко і усвідомлено читати; Грамотно, каліграфічно писати Розвивати: Універсальні навчальні дії
Завдання спрямовані на формування мотиваційної сфери	Керувати увагою учнів	Навчати: Керувати мимовільною увагою; Керувати довільною увагою; Контролювати увагу
	Розвивати сенс навчальної діяльності	Навчати: Розвивати значущість знань і способів дій; Усвідомлювати цінність знань; Розвивати самостійність в оцінювання знань
	Актуалізувати мотиваційні стани	Розвивати мимовільну і довільну мотивацію

Отже, метою інноваційного навчання, яке розвиває, є залучення учнів до активної навчально-пізнавальної діяльності, вмотивованість на навчальні дії.

«Успіх у навчанні залежить від творчого застосування методів навчання, від різноманітності деталей, які зумовлюються конкретною обстановкою і не можуть бути передбачені заздалегідь теорією навчання, наголошував педагог. Він, маючи багаторічний досвід, дійшов висновку, що всі методи можна 4 поділити на 2 групи: методи, які забезпечують первинне сприймання знань і вмінь учнями та методи осмислення, розвитку, поглиблення знань» [5, с. 15].

В.Сухомлинський звертав увагу на важливому завданні школи «навчити користуватися знаннями. Якщо набуті уміння і навички тільки засвоюються і не застосовуються на практиці, навчання поступово виходить зі сфери духовного життя дитини, неначе відділяється від її інтересів і захоплень» [34,

с. 422]. «Дуже важливо, щоб мислення учнів ґрунтувалося на дослідженні, пошуках, щоб усвідомленню наукової істини передувало нагромадження, аналіз, зіставлення і порівняння фактів. Спостерігаючи явища і картини природи, дитина оволодіває формами й процесами мислення, збагачується поняттями, кожне з яких сповнюється реальним змістом причинно-наслідкових зв'язків, помічених гострим зором допитливого спостерігача» [34, с. 496].

«Педагогічна діяльність В.Сухомлинського є одним із видів інноваційної продуктивної діяльності. Серед її обов'язкових компонентів особливу роль відіграє творчість. Специфіка педагогічної творчості полягає в тому, що її об'єктом і результатом є творення особистості. Основою педагогічної творчості вчителя, В. Сухомлинський вважав професійну компетентність. До професійної компетентності належать: професійні знання, досвід, освіченість, позитивне ставлення до праці, особистісні якості, які необхідні для досягнення необхідного результату» [31].

«Хороший вчитель – це:

- людина, яка любить дітей, знаходить радість у спілкуванні з ними;
- людина, що добре знає науку, на основі якої побудований предмет, котрий він викладає;
- людина, яка знає педагогіку і психологію, розуміє та відчуває, що без знання науки про виховання працювати з дітьми неможливо;
- це людина, яка досконало володіє вміннями в тій чи іншій трудовій діяльності, майстер своєї справи» [31, с.55–57].

Як відомо, В.Сухомлинський один з перших у світовій педагогічній практиці звертався до принципу наступності у процесі формування компетентності «учити учитися». Функція педагога Нової української школи полягає в реалізації уміння організувати навчання на компетентній основі, інтеграції змісту на основі ключових компетентностей тощо.

ВИСНОВКИ

Аналіз літературних джерел засвідчує про визначні заслуги в педагогічній науці видатного педагога-новатора Василя Сухомлинського. Твори В.О.Сухомлинського відомі у виданнях різними мовами народів світу від болгарської до японської; його спадщина розглядається (вивчається) в провідних університетах і педагогічних інститутах Європи.

У педагогічній спадщині вченого провідне місце займає ідея гуманізації, людяності і добротності, що є одним із завдань діяльності школи, вчителя. У центрі виховного процесу В.Сухомлинський ставив дитину. Саме тому початкова школа має стати осередком формування активного громадянина. Значне місце в наукових дослідженнях педагога відведено проблемам гуманістичного виховання школярів

Аналізуючи педагогічні результати досліджень В.Сухомлинського, слід зазначити, що основні ідеї покладено в основу нововведень сучасності. Зокрема, Концепція нової української школи впитала в себе провідні ідеї гуманістичного виховання та розвивального навчання, які розроблені В.Сухомлинським. Особливого змістового значення в Новій українській школі набувають методичні ідеї, які можна назвати поглядом у майбутнє, оскільки вони засновані на глибинному партнерстві школи як суспільної освітньої системи і педагогічної майстерності вчителя, спрямованої на формування творчої особистості, патріота та інноватора.

Концепція Нової української школи – це «школа компетентностей, співпраці та взаєморозуміння. Основні компоненти формули НУШ ґрунтуються на ідеях та положеннях В.Сухомлинського, зокрема на розвитку особистості шляхом упровадження особистісного підходу до організації навчання і виховання» [12].

Педагогіка заснована на гуманістичних цінностях, педагогіка партнерства ті важелі виховання всебічно розвиненої особистості молодшого школяра.

У наш час технологічного розвитку, швидкісного інтернету, вчителю надзвичайно важливо уміти зацікавити дітей, зробити освітній процес для них веселим, новим дослідженням, переконати їх у важливості навчання. У працях Василя Сухомлинського можна знайти дуже багато цінних ідей, які ніколи не загублять своєї актуальності.

У тенденціях змін процесу освіти прослідковуються його ідеї щодо емоційного переживання учнями ситуацій досягнення мети й радості власних здобутків від докладених зусиль; гуманність і рівність у ставленні до дітей, врахування особливостей їх індивідуального розвитку; обережне застосування «оцінки» й акцент на оцінюванні докладених дитиною старань; формування ставлення до навчання як до джерела радості й задоволення життям.

Аналіз опанованих джерел дозволяє по-новому оцінити важливість осмислення педагогічної спадщини В. Сухомлинського «як передовий досвід, який, з одного боку, будучи перевіреним десятиліттями, набув загального визнання за параметром конструктивності, а, з іншого, є унікальним за неосяжністю спектра ідей, творча реалізація яких і запозичення підживлює гуманістичні засади освіти» [13, с.2-7.].

В умовах реформування сучасної початкової школи ми маємо частіше звертатися до досвіду В.Сухомлинського, все більше скеровувати свої погляди до творчих доробок педагога, адже його багатоаспектні науково-педагогічні праці стосуються найважливіших проблем сучасної педагогіки та сприяють інноваційному розвитку Нової української школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. **Андрощук** І.В. Методика виховної роботи: навч. посібник / І.В. Андрощук, І.П. Андрощук. Тернопіль: Навчальна книга. Богдан, 2014. - 320 с.
2. Антоненць М. Погляди В.О. Сухомлинського на процес шкільного навчання / М. Антоненць // Рідна школа, 2002. № 5. - С. 15-18.
3. **Березівська** Л. Д. Принцип індивідуального підходу до учнів початкової школи у творчій спадщині В. О. Сухомлинського. Педагогічний дискурс: зб. наук. пр. / голов. ред. І. М. Шоробура ; Хмельниц. гуманіт.-пед. акад. Хмельницький: ПП Балюк І. Б., 2011. Вип. 10. - С. 39–44.
4. **Вишневський** О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки: Посібник для студентів вищих навчальних закладів / О. Вишневський – Дрогобич: Коло, 2006. - 326 с.
5. **Волошин** К.О. Педагогічна система В. Сухомлинського / К.О. Волошин // Наукові записки ТДПУ ім. В. Гнатюка: Педагогіка, 2003. №11. - С. 17 – 18.
6. **Ворон** О. Педагогіка партнерства у спадщині В.Сухомлинського. Нова педагогічна думка, 2019. №4 (100). - С.138-141
7. **Голюк О.А.** Воспитание у детей чувства собственного достоинства как проекции морально гуманистических ценностей/ О. А. Голюк, Анна Гайдукевич, Н. А. Пахальчук, И. В. Карук, К. А. Колесник / Science Review. – Warsaw (Poland), 2018. – т – 1 (8), January. Vol.5. - С.13-17.
8. **Гузинець** О. В. О. Сухомлинський про інноваційні технології навчання/ О.Гузинець // Науковий вісник мну імені В. О . Сухомлинського, 2014.
9. **Дмитренко** О. Інтелект успіху. 2020. Чому Нова українська школа фокусується на розвитку емоційного інтелекту. URL: https://zn.ua/ukr/amp/EDUCATION/intelekt-uspihu344945_.html

10. Замашкіна О.Д. Ідеї розвивального навчання молодших школярів у педагогічній спадщині В.О. Сухомлинського / О.Д. Замашкіна // Початкова школа. № 10, 2001. - С.74 – 77.
11. **Кічук** Н. Творча особистість учителя у педагогічній спадщині В. Сухомлинського / Н. Кічук // Наукові записки ТДПУ ім. В. Гнатюка: Педагогіка, 2002. №5. - С.10. – 11.
12. **Концепція** нової української школи [Електроний ресурс] – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch2016/konczepczyia.html>
13. **Курган** О.Передовий педагогічний досвід як передумова підвищення фахового рівня вчителя//Управління школою, 2018. № 16-17. - С.2-7.
14. **Марусинець** М. М. Психологічні ідеї в педагогічній практиці Василя Сухомлинського. Науковий вісник МДУ імені В.Сухомлинського. Педагогічні науки. Випуск 1.46 (108), 2014. - С.84-88
15. **Матвієнко** О. В. Виховання молодших школярів: теорія і технологія [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / О. В. Матвієнко. К. : Стилос, 2006. - 543 с.
16. Матеріали Міжвузівської науково-практичної конференції «*Василь Сухомлинський у діалозі із сучасністю. Творча спадщина педагога у вітчизняному і міжнародному вимірах*» // Зб. наук. пр. / Редкол.: Н.В. Ільченко (голова) та ін. Ірпінь, 2019. – 119 с.
17. **Ничкало** Н. Г. Особливості обґрунтування концепцій сучасних науково-педагогічних досліджень / Н. Г. Ничкало // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського, 2013. Вип. 1.40. С. 6–17. (Серія «Педагогічні науки»). URL: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdup>
18. **Нова** українська школа в умовах викликів сучасності: зб. тез доповідей І Всеукраїнської науково-практичної конференції, 11 квітня 2019 року /

- за заг. ред. Л.В. Задорожної-Княгницької. Маріуполь: МДУ, 2019. - 248 с.
19. **НОВА** УКРАЇНСЬКА ШКОЛА: poradnik dla vchitelja (navchalno-metodичний посібник) Чернівці, 2018. – 61с.
  20. Олексик Н. Педагогіка гуманізму в творчості В.О. Сухомлинського / Н. Олексик // Наукові записки ТДПУ ім. В. Гнатюка: Педагогіка, 2002. №5. - С. 197 – 201 с.
  21. **Оржеховська** В.М. Взаємодія навчального закладу і сім'ї: стратегії, технології і моделі. Х.: Видавництво «Точка», 2007. - С. 192
  22. **Педагогічна** спадщина Василя Сухомлинського в сучасному освітньому просторі: посібник / за заг. ред. А.Л. Черній; упоряд.: В.Р. Данильчук, Л.В. Климко, Н.Г. Мінакова. – Рівне: Волин. обереги, 2019. - 280 с
  23. Постельняк А. І. В. О. Сухомлинський: діалог із сучасністю / А. І. Постельняк. – Кіровоград: Центрально-українське видавництво, 2003. – 288 с.
  24. **Режим** доступу: in.ua/formuvannya-zagalenolyudsekih-cinnostej-uchniv-utvorchij-spad.html?page=2
  25. Романишин І. Розвиток мислення молодших школярів у контексті ідей В. Сухомлинського / І. Романишин // Наукові записки ТДПУ ім. В. Гнатюка: Педагогіка, 2002. №5. – С. 62 – 66.
  26. Савченко О. Я. Виховний потенціал початкової освіти: пос. для вчителів і методистів початкового навчання / О. Я. Савченко. – 2-ге вид., доповн., переробл. К. : Богданова А. М., 2009. – 82 – 89 с.
  27. **Савченко** Ю. Ю. Розвиток емоційного інтелекту учнів молодшого шкільного віку. Освіта та розвиток обдарованої особистості, 2014. № 12. - С. 12–16.
  28. Сухомлинский В.А. Об умственном воспитание / В.А. Сухомлинский. – К.: Рад. Школа, 1975. – 200 с.

29. Сухомлинський В. Вибрані твори : в 5-ти т. – Т. 1 /В. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1976. – 654 с.
30. **Сухомлинський** В. О. Батьківська педагогіка / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори: В 5-ти т. – Т. 5. – К.: Рад. школа, 1977. – С. 410–414.
31. **Сухомлинський** В. О. Розумова праця і зв'язок школи з життям / В. О. Сухомлинський. Вибрані твори в 5 томах. – Т. 5. – К. 1977 р. С. 53 – 69
32. **Сухомлинський** В. Школа і природа. Вибрані твори в 5-ти томах. Т.5. К.: Видавництво «Радянська школа», 1977. 639 с.
33. **Сухомлинський** В.О. Серце віддаю дітям / В.О. Сухомлинський. – К.: Рад. школа, 1988. – 220 с.
34. **Сухомлинський** В.О. Сто порад учителеві / В.О. Сухомлинський // Вибрані педагогічні твори : В 5-ти т. – К., 1976. – Т.2. – 656 с.
35. **Сухомлинський** В. О. Пависька середня школа // Сухомлинський Василь Олександрович / Вибрані твори: в 5 т. – Т. 4. К.: Радянська школа, 1976. – 640 с
36. **Сухомлинський** В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський // Вибр. твори : в 5-ти т. Т. 3. – К. : Радянська школа, 1977. – С. 5–279.
37. **Сучасні** проблеми навчання в початковій школі. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://sites.google.com/site/alonamoskalova2502/sucasniproblemi-navcanna-u-pocatkovij-sko>
38. **Ткачук** Л. В. Педагогічне забезпечення успіху в навчанні молодших школярів у творчій спадщині В. О. Сухомлинського: монографія. – Умань: «Видавець Сочінський М. М. », 2016. – 192 с.
39. **Філософський** енциклопедичний словник // В. І. Шинкарук (голова редколегії) та ін. ; Л. В. Озадовська, Н. П. Поліщук (наукові редактори); І. О. Покаржевська (художнє оформлення). Київ: Абрис, 2002. — 742 с.
40. Хомич О. М. Відображення ідей Сухомлинського в концепції «Нової української школи» / О. М. Хомич, Г. С. Пивоварова // Ідеї Василя Сухомлинського про психологічне забезпечення навчально-виховного

процесу та сучасна освіта : зб. матер. Всеукр. науково-метод. конференції, 10-28.09.2017 / уклад. О. Е. Жосан. – Кропивницький : Ексклюзив-систем, 2017. – С. 244–249.

41. **Центр** інноваційної освіти «Про.Світ». Київ, 2018. URL: [http://www.prosvitcenter.org /uk/7-navchalnykh-zon-yaki-povynen-maty-kozhen/](http://www.prosvitcenter.org/uk/7-navchalnykh-zon-yaki-povynen-maty-kozhen/)
42. **Цибульська** С.М. Інноваційні погляди В.Сухомлинського у контексті нової української школи. Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д.Ушинського. № 2 (121), 2018. - С. 105-110